

Henryk Kaja

WYBRANE PROBLEMY METODOLOGICZNE ZWIĄZANE Z ANALIZĄ SYSTEMU
OCZEKIWAŃ W PRZEDMIOCIE PORADNICTWA ŻYCIOWEGO

W s t ę p

Koncepcja poradnictwa życiowego została zarysowana wstępnie ^{1/} i bez przedłożenia propozycji metodologicznych w przedmiocie jego empirycznych analiz. Obecnie prezentuję pewne propozycje badawcze w tym zakresie. Przeprowadzono już szereg badań wg przyjętych założeń metodologicznych, inne są jeszcze w toku. Ich celem jest uzyskanie niezbędnych hipotez i twierdzeń, które w przyszłości stanowić mogą teoretyczne elementy modelu poradnictwa życiowego.

Poradnictwo życiowe w wersji przez nas zaproponowanej stanowi nie tylko nową wersję teoretyczną w porównaniu do znanych rodzajów poradnictwa, lecz nie ma swego odpowiednika w praktyce poradniczej, przynajmniej w formach zinstytucjonalizowanych. Owszem, niewątpliwie szereg ludzi spełnia w różnym zakresie i stopniu zadania, które przypisaliśmy temu rodzajowi poradnictwa, lecz ich działalność jest raczej sporadyczna, okazjonalna, a w każdym bądź razie trudno o podjęcie badań nad różnymi jej aspektami.

Rozważania metodologiczne, jakimi się zajmiemy, poświęcone będą badaniom, dotyczącym s y s t e m u o c z e k i w a ń w przedmiocie poradnictwa życiowego. Ponieważ poradnictwo życiowe tak rozumiane nie weszło jeszcze do praktyki, to byłoby niesłuszne zakładać, że wobec niego ludzie nie będą przejawiali określonych oczekiwań. Po pierwsze, istnieją już określone s t r u k t u r y p o z n a w c z e odnoszące się do poradnictwa w ogóle. Szereg ludzkich doświadczeń, dotyczących przeróżnych form poradnictwa, ukształtował odpowiednie struktury informacji, a także postawy, które część badaczy /Harvey, Hunt, Schroder/ ^{2/} rozważa w kategoriach pojęciowych elementów struktur poznawczych. Struktury te, mając charakter efektywno-poznawczy ^{3/}, niejako z góry określają pewne nastawienia wobec idei poradnictwa życiowego, nastawienia, których

racją są doświadczenia w zakresie istniejącego poradnictwa. Po drugie, dotychczasowe doświadczenia warunkują również określoną percepcję społeczną^{4/}, związaną z osobą doradcy życiowego. Każdy bowiem miał już w życiu niejednego doradcę.

Analizując metodologię badań systemu oczekiwań w przedmiocie poradnictwa życiowego, pozostajemy w nurcie badań tzw. psychologii poznawczej^{5/}. Przyjmujemy, że system oczekiwań pełni ważne funkcje motywacyjne, w tym także - samoregulacyjne. W związku z powyższym stwierdzeniem trzeba założyć, że znajomość tego systemu oczekiwań będzie stanowić istotny element w budowie modelu poradnictwa życiowego.

System oczekiwań w przedmiocie poradnictwa życiowego analizuję tu w wersjach:

- systemu oczekiwań w przedmiocie zadań poradnictwa życiowego,
- systemu oczekiwań, dotyczących osoby doradcy życiowego.

2. P r o p o z y c j e m e t o d o l o g i c z n e d o t y c z ą c e s y s t e m u o c z e k i w a ń w p r z e d m i o c i e z a d a ń p o r a d n i c t w a

Punktem wyjścia jest przedłożenie osobom badanym, we wstępnych wyjaśnieniach, listy złożonej z czterech wyróżnionych zadań poradnictwa życiowego^{6/}.

Są to następujące zadania :

- a/ pomoc osobie radzącej się w wyborze celów życiowych, jakie winna podjąć,
- b/ pomoc osobie radzącej się w wyborze najważniejszych środków w zakresie realizacji tych celów,
- c/ pomoc osobie radzącej się w zakresie form ustosunkowania się do innych ludzi,
- d/ pomoc osobie radzącej się w ustosunkowaniu się do samego siebie.

Badani dysponując listą zadań poradnictwa życiowego w kolejności :

- a/ określają zadania, które /ich zdaniem/ poradnictwo życiowe winno realizować /dopuszcza się możliwość opuszczenia pewnych - lub nawet wszystkich - zadań/,
- b/ określają hierarchię ważności tych zadań, np. d, a, c, b, zakładając, że wszystkie wymienione zadania znajdują się w ramach poradnictwa życiowego,
- c/ udzielają pisemnych wypowiedzi, dotyczących szczegółowych oczekiwań w zakresie wyróżnionych zadań a, b, c, d/,
- d/ wybierają ze specjalnie opracowanego kwestionariusza wartości zbiorów tych realizacji, których oczekują w efekcie funkcjonowania poradnictwa życiowego;

Obecnie przedstawimy kilka uwag wyjaśniających poszczególne etapy badań.

- 1/ celem zastosowania prostej metody badania percepcji poradnictwa jest określenie formalnej cechy struktury oczekiwań wobec zadań poradnictwa, którą przez analogię do struktur poznawczych nazywać możemy wy- miarem: "prosta - złożona". Przyjęto założenie, w myśl którego im więcej zadań ktoś przypisuje poradnictwu życiowemu, tym bardziej "złożoną" posiada strukturę oczekiwań.
- 2/ w następnym /b/ etapie badań zakłada się metodę, służącą do określenia hierarchii ważności zadań poradnictwa. Osiągnięte wyniki pozwalają w jakiejś mierze uzyskać preferencję oczekiwań, czy odczuwanych potrzeb w omawianym zakresie. Ponadto metoda ta zezwala na określenie typów "oczekiwań". Biorąc pod uwagę tylko pierwsze rangowo elementy hierarchii, można ustalić np. typy : "nastawiony na doradzanie celów", "nastawiony na doradzanie środków realizacji celów" /typ instrumentalny/ itd.

- 3/ w metodzie c nawiązujemy znów, przez analogię do metodologii badań struktur poznawczych, do stwierdzenia funkcjonowania struktur oczekiwań np. w wymiarach: "prosta - złożona" / w rozbięciu na poszczególne zadania /, "konkretna - abstrakcyjna", "otwarta" ^{7/} itd.
- 4/ zakładając pewien model poradnictwa, badani spodziewają się po nim mniej lub bardziej sprecyzowanych efektów. Efekty te są pewnymi wartościami. Interesują nas jednak relacje tych wartości do klasy wartości pojęciowo zgeneralizowanych i społecznie uznawanych. Dlatego w metodzie tej proponuje się wybór tych wartości z lity, które mogą być zrealizowane za pomocą poradnictwa. Wartości te badani następnie odpowiednio przedstawiają ustalając pewną ich hierarchię. W ten sposób dążymy do uzyskania swego rodzaju odwzorowania percepcji oczekiwanych efektów poradnictwa na percepcję oczekiwanej realizacji wartości w związku z tymi efektami. Uzyskujemy więc odpowiedź na pytanie, jakie wartości wniesie poradnictwo. Jest to oczywiście zagadnienie istotne, zwłaszcza że w koncepcji poradnictwa życiowego zakładamy model człowieka rozumianego jako układ realizujący nie cele, a wartości ^{8/}.

3. Propozycje metodologiczne dotyczące osoby doradcy życiowego.

Zagadnienie badawcze odnosimy do percepcji społecznej "idealnego" doradcy życiowego. Rezygnujemy z analizy percepcji wzoru w kategoriach cech osobowości /co zresztą oddaje tendencję również w psychologii osobowości/. Motywacja tego posunięcia wiąże się z faktem, że oczekiwania wobec osoby doradcy życiowego pojawiają się raczej na tle doświadczeń z nieprofesjonalnymi doradcami życiowymi. Zakładamy pewną ich percepcję w postaci

dość zgeneralizowanych, a może nawet symbolicznych wzorów, przekazanych razem ze wzorami kulturowymi.

Dlatego też odnosimy zagadnienie do pojęcia wzoru osobowego rozumianego jako element wzoru kultury^{9/}.

W samej metodzie uwzględniono analizę wzoru osobowego w kategoriach wartości i ról /które usnać można za społeczne mechanizmy akceptacji wartości/.

W badaniach nad oczekiwaniami wobec osoby doradcy uwzględniono poniższe metody:

- 1/ metodą określania wzoru osobowego doradcy poprzez przypisanie mu wartości, które powinien w swym działaniu realizować. Dysponując kwestionariuszem wartości, badany wybiera 10 wartości, a następnie przeprowadza ich rangowanie, w efekcie czego otrzymujemy hierarchię wartości wzoru osobowego doradcy, daną w percepcji badanego. Należy zwrócić uwagę na fakt, że hierarchia ta daje możliwość porównań z hierarchią wartości oczekiwanych w związku z realizacją zadań poradnictwa życiowego /por. 2,IV/.
- 2/ metodą percepcji wzoru osobowego w kategoriach ról. Istota metody jest podobna do zastosowanej przez H.Skibińską^{10/}. W skali 1 - 5 badany ocenia stopień spełnienia przez osobę maksymalnie zbliżoną do wzorca 20 ról społecznych. Metoda ta umożliwia analizę percepcji w wymiarze : "prosta - złożona". Mianowicie przypisanie "wzorowi" danej roli w stopniu "1" oznacza, że badany nie widzi go w tej roli. Dzięki metodzie tej można przeanalizować percepcję doradcy również w ramach innych wymiarów.
- 3/ metodę określania "dyrektywności - niedyrektywności" doradcy. Na specjalnej skali siedmiopunktowej badani oceniają oczekiwany od doradcy stopień jego zachowania w wymiarze: "dyrektywność - niedyrektywność".

4. Z m i e n n e n i e z a l e ż n e

W przeprowadzonych badaniach uwzględniamy następujące zmienne niezależne:

- hierarchię wartości badanych
- system celów życiowych badanych
- specyfikę ich procesów emocjonalnych

Dla określenia każdej ze zmiennych wprowadzono również specjalne metody.

5. U w a g i k o ń c o w e

Przedstawiona koncepcja badań teoretycznych jest przedmiotem ciągłych modyfikacji. Zebrane i wstępnie opracowane rezultaty pozwalają sądzić, że zasadniczo spełnia ona swe zadania. W następnym numerze "Studiów" przedstawiamy bardziej szczegółowe dane dotyczące przedstawionych tu metod.

P r z y p i s y

1. Por. H.Kaja, Wprowadzenie do zagadnień poradnictwa życiowego, Bydgoszcz 1978, artykuł zamieszczony w tym numerze Studiów Psychologicznych
2. Por. M.Lewicka, Niektóre ogólne wyznaczniki tolerancji na niezgodność poznawczą, Przegląd Psychologiczny 1975, T.XVIII nr 3, s. 372
3. Por. ibidem, s. 372
4. Por. Pojęcie "percepcja społeczna" przyjmuje w znaczeniu określonym przez Z.Zaborowskiego. Por: Z.Zaborowski, Stosunki międzyludzkie, Warszawa 1976, s. 32
5. J.Kozielecki, Koncepcje psychologiczne człowieka, Warszawa 1976, s. 212 i nast.

6. Por. H.Kaja, op.cit.
7. Por. J.Kozielecki, op.cit. s. 202 - 203
8. Koncepcja tego modelu została przedstawiona przez J.Bańkę: J.Bańka, Humanizacja techniki, Warszawa w 1976
9. Por. K.Żygulski, Wartości i wzory kultury, Warszawa 1975, s. 126 i nast.
10. H.Skibińska, Nauczyciel akademicki jako doradca życiowy w percepcji młodzieży akademickiej WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1978, artykuł zamieszczony w tym numerze Studiów Psychologicznych.

AUSGEWÄHLTE METHODOLOGISCHE PROBLEME, DIE MIT DER ANALYSE
DES ERWARTENSSYSTEMS IM BEREICH DER LEBENSBERATUNG VERBUNDEN
SIND

Zusammenfassung

Methodologische Betrachtungen betreffen das Erwartenssystem im Bereich der Lebensberatungsaufgaben und der Beratersperson.

Als Ausgangspunkt nahm man nähere Bestimmung der formalen Erwartensstruktur, der Hierarchie der Aufgabenwichtigkeit und des gesellschaftlichen Bedarfs an die Beratung von diesem Typ. Man schlägt auch vor, die Aufnahme des Versuches, der die Erwartentypen bestimmt und die Veröffentlichung des Wertes, den diese Beratung eintragen kann.

Die andere Richtung der Forschungen betrifft das gesellschaftliche Erwarten im Bereich des Personalverbildes des Lebensberaters, der als ein Element des Kulturmusters in Werte- und Rollenkategorien und der Determinanten verstanden ist.

Zum Ziel der Forschungen wurde hier das Gewinnen nötiger Hypothesen und Behauptungen, die in der Zukunft theoretische Grundlagen zum Modell der Lebensberatung bestimmen sollen.

SELECTED METHODOLOGICAL PROBLEMS ASSOCIATED WITH AN ANALYSIS OF HUMAN EXPECTATIONS IN THE FIELD OF SOCIAL COUNSELLING

Summary

The methodological format deals with human expectations in the field of social counselling and the role of the adviser himself.

As a starting-point the following things have been accepted; there should be a closer definition of the format structure of expectations, a hierarchy of the tasks' importance, and the social demand for this sort of guidance. an attempt to define the types of expectations and to reveal the counsellors' values has been suggested.

The second aim of the study is to deal with the social demand, considering the personal model of the adviser as an element in the cultural pattern in terms of values, their roles and their determinants.

The aim of the study at this level is to achieve necessary hypotheses and assertions, which will constitute a theoretical foundation for the social counselling model.